

СТАТУСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК НА ПОЧЕТОКОТ НА XXI ВЕК

Максим Каранфиловски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Македонија

Macedonian language status presented in this paper is upon its usage as native language, teaching language, official language and foreign language.

This paper is prepared with the intention of discussing actual situation and possibilities for future development in all mentioned statuses of Macedonian language utilized in R. Macedonia and abroad: in neighbouring countries, European countries and overseas countries.

Македонскиот јазик во XXI век влезе како современ стандардизиран јазик со повеќевековна јазична и писмена историска традиција. Историските околности доведоа до релативно подоцнежнo официјално кодифицирање, кое е озаконето во 1945 г. веднаш по завршувањето на Втората светска војна и по создавањето на федералната држава на македонскиот народ во рамките на тогашната федерација на југословенските народи. Поголемиот дел од македонскиот народ остана да живее надвор од државата во која ги оствари своите права на признат народ со признат и официјално кодифициран јазик. Другите делови на македонскиот народ останаа да живеат во други соседни држави без признати права (освен во еден краток период во рамките на тогашната НР Бугарија и делумно во НР Албанија).

Денес, 60 години по озаконувањето на современата македонска азбука и неговиот правопис, кога македонскиот јазик веќе сосема слободно се развива низ процеси како и секој друг јазик, за него може да се зборува како за јазик со **статус на мајчин јазик** за луѓето припадници на еден народ, потоа статус на **службен јазик** на територијата на државата, статус на **наставен јазик** во образовниот систем на истата држава и **странски јазик** за потребите на институциите (универзитети и др.) на кои има интерес за негово изучување.

Македонскиот јазик како **мајчин јазик** го зборуваат и го употребуваат Македонците на целата територија на Република Македонија. Надвор од нејзините државни граници тој во истото својство се зборува и се употребува во соседните земји (Албанија, Бугарија, Грција и Србија заедно со Косово) во кои живеат Македонци, потоа во рамките на европските земји меѓу економските емигранти (популарно наречените гастарбајтери), во бившите источноевропски земји и во средноазиските републики на поранешниот Советски Сојуз (Узбекистан и др.) како последица на преселбите по граѓанската војна во Грција во 1949 г., како и во прекуокеанските земји (САД, Канада, Австралија и Нов Зеланд) како резултат на традиционалното печалбарство и на поновото иселеништво.

Како мајчин јазик македонскиот јазик е загрозен во соседните земји (иако две од нив се членки на Европската унија) поради силните процеси на асимилација, кои сега се вршат мошне суптилно, создавајќи речиси идеални услови за навидум доброволно откажување од мајчиниот јазик. Во последно време, сепак, се забележуваат извесни успеси во организирањето на Македонците во тие земји преку мудро користење на законските можности што ги даваат институциите на Европската заедница. Самоорганизирањето на Македонците во соседните земји засега може многу повеќе да им помогне отколку што може тоа да го направи нивната матична држава. Во сите други земји подалеку од Република Македонија мајчиниот македонски јазик е силно загрозен за втората и уште повеќе за секоја наредна генерација, која сакајќи подобро да се интегрира во новото општество во најголем дел практично доброволно се откажува од својот јазик. Само во средините со покомпактно македонско иселеничко население се чувствува извесна организирана грижа за зачувување на мајчиниот јазик преку црковните општини и со извесна организирана помош од страна на државата.

Македонскиот јазик како **наставен јазик** се употребува во образовниот систем од сите степени во Република Македонија. Надвор од нејзините граници тој се употребува во Република Албанија со големи ограничувања: само во наставата до четврто одделение и само во реонот на Мала Преспа. Нејасна е ситуацијата со наставата на македонски јазик меѓу Македонците во Војводина, во рамките на Р Србија. Недоволно организирана е дополнителната настава по македонски јазик меѓу Македонците во западноевропските земји и на ова поле има уште многу неискористени можности од страна на нашата држава. Не е ништо подобро организирана ни наставата за македонските прекуокеански иселеници. За неа во многу мала мерка се грижат државните институции, а во најголем број случаи таа се организира преку црковните општини во кои се организирани македонските иселеници во прекуокенските земји.

Процесите на европските интеграции отвораат нови можности за македонскиот јазик како наставен јазик во средините во кои живеат Македонците не само во соседните земји туку и во подалечните. Тие можности не смее да се пропуштат од страна на државата, а уште помалку од страна на македонистите. Државните и образовните институции треба да вложат соодветни напори за да бидат подготвени да се соочат со тие предизвици: организациски, методски, кадровски и материјално, со подготвени современи учебници, прирачници, речници, изготвени стандарди за учење на јазикот и за вреднување на наученото, како и со секакви други наставни средства, со користење на современата мултимедијална техника. Тоа е неопходно бидејќи сите тие групации со македонско население имаат различни потреби и со самото тоа потребни се и различни подготовки и различни пристапи кон сите нив поодделно.

Македонскиот јазик како **службен јазик** се употребува на територијата на Република Македонија и, секако, во нејзините дипломатски претставништва (амбасади и конзулати) низ светот. Со уставните и законските промени произлезени од Рамковниот договор од Охрид 2001 г. предвидена е и можноста за користење втор службен за деловите на други народи кои живеат во Република Македонија и кои на определено ниво на локалната самоуправа исполнуваат определен процент на бројност (најчесто се работи за општинско ниво и исполнети 20% од вкупниот број жители на таа територија). Таквата можност неминовно ќе го стави македонскиот јазик во некои општини реално да биде само втор службен јазик иако и натаму, од правна гледна точка, тој си останува прв службен јазик на целата територија на Република Македонија.

Желбата на македонскиот народ да биде заедно со сите други европски народи во една голема и рамноправна заедница на народи, во која нема да биде најпресудно кој колку е голем, туку нешто друго (да се потсетиме само на убавата мисла на Гоце Делчев за културното натпреварување на народите), верувам дека еден ден ќе биде реалност. Но и дотогаш би требало да се искористат дадените можности и македонскиот јазик како службен да се употребува во колку што може повеќе институции на Европската заедница. Тоа не е само работа и задача на политичарите и на државната администрација туку и на сите македонисти заедно со професионалците за други јазици и со преведувачите од странските јазици на македонски и обратно. Пред сите нас заедно стојат предвидливи, но и непредвидливи предизвици на кои треба соодветно да им одговориме (образование на кадар, образование на учениците, методика, стандарди за учење и за вреднување на наученото, учебници и други наставни средства, решение на најразлични јазични и термилошки прашања итн.).

Во секој случај најважно од сè е македонскиот јазик како службен да биде во употреба во колку што може повеќе тела и институции на Европската заедница. Тоа, меѓу другото, е од големо значење не само за Македонците од Република Македонија туку и за Македонците од другите делови на Македонија, кои се наоѓаат во една парадоксална ситуација и кои порано отколку нивната матична држава станаа дел од европското семејство на народите, а во исто време јазикот во државите во кои живеат им нема никаков статус, односно го има статусот на непризнат мајчин јазик и се употребува во своите дијалектни

форми. На таков начин, преку институциите на Европската заедница може да се создадат услови македонскиот јазик во тие делови на Македонија да го добие и статусот на наставен јазик и статусот на службен јазик во согласност со законските прописи на државите членки на Европската заедница. Колку е ова реално остварливо е друго прашање. Во секој случај, тоа не може да се случи преку ноќ и без соодветни подготовки и напори од сите страни. Наша обврска е да бидеме професионално подготвени за одговор на поставените барања пред нас и професионално да го сработиме својот дел од работата.

Македонскиот јазик како **странски јазик** е застапен на повеќе европски универзитети. Оваа учебна година работат 11 македонски лекторати на исто толку странски универзитети: Москва, Истанбул, Крајова, Тирана, Будимпешта, Брно, Прага, Кракков, Сосновјец, Неапол и Париз. Од нив 7 се наоѓаат на териториите на земји членки на Европската Заедница. Степенот на наставата е различен и се движи од настава како помошен предмет по избор за студенти од различни профили (на пр. на Истанбулскиот државен универзитет) до петгодишни студии со завршна диплома за завршени студии по македонски јазик и литература (на пр. на Московскиот државен универзитет “Ломоносов”).

Покрај овие студии во рамките на лекторатите, организирани според меѓудржавни или меѓууниверзитетски договори за соработка, постојат и универзитети на кои се одржува настава по македонски јазик со домашни кадри. Најразвиена е наставата на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Загреб со четиригодишни студии по македонски јазик, а постепено се враќа на високо ниво и се стабилизира наставата по македонски јазик на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Љубљана. Од големо значење за развојот македонистиката во странство е наставата по македонски јазик на Универзитетот „Мартин Лутер” во Хале, Германија, на кој работеше еден од првите македонски лекторати во странство (1969 –1992). Денес наставата таму ја изведува д-р Гизела Хавранек, една од првите студентки во странство во чија диплома стои дека завршила македонски јазик. На мошне високо ниво е и наставата на универзитетот „Адам Мицкјевич” во Познањ, Полска, со македонски јазик како рамноправен во дипломата со полскиот јазик, потоа на Европскиот колеџ во Гнезно и на универзитетите во Варшава, Ополе и во Бјелско Бјала, исто така во Полска. Македонскиот јазик се изучува и на универзитетите во Санкт Петербург, Перм и Воронеж во Русија, Минск и Брест во Белорусија, Лавов во Украина, Констанца во Романија, Печуј во Унгарија, Ниш, Белград и Нови Сад во Србија, Риека во Хрватска и во Марибор во Словенија, потоа во Токио (Јапонија) и Сеул (Јужна Кореја), “Мекквири универзитетот” во Сиднеј (Австралија), како и на неколку универзитети во САД (Чикаго, Темпи, Индијана и др.), во Торонто (Канада) и др.

Има најави за можности да се отворат лекторати или да се започне со настава по македонски јазик во Мадрид (Шпанија), потоа во Киев (Украина) и во Братислава (Словачка). Со малку повеќе добра волја и ангажман од страна на надлежните министерства би можело да се обнови лекторатот во Виена, а и да се отворат нови лекторати во европските земји во кои немаме лекторати, а постои соодветен интерес од нивна страна.

Сметам дека во наредниве години може да се очекува постепено отворање лекторати во прв ред во земјите со кои ќе се најде заеднички интерес за тоа, а потоа и во други земји. Во таа смисла неопходно е македонистите да го направат професионално она што тие можат да го направат, бидејќи не може да се оди напред без современи учебници, без користење на современите мултимедијални средства, без соодветно подготвени лектори итн.

Македонистите во Р Македонија имаат потенцијал да одговорат на овие предизвици и на почетокот на XXI век да го дадат својот придонес во зацврстувањето на позициите на современиот македонски јазик во сите сфери на неговото живеење и употреба.